

DOSADAŠNJI PAPINI POSJETI – USPOMENE ILI ZADAĆE?

Franjo Emanuel Hoško*

Oba posjeta Svetoga Oca Hrvatskoj bili su veliki događaji za sve njezine građane, a napose za vjernike Crkve u Hrvata. Ostavili su dubok dojam, jer se malo tko u Hrvatskoj u dane Papina posjeta želio i mogao oteti događanju koje su izazvali ti njegovi pohodi i isključiti iz oduševljenja koje su izazvali. Sada smo u očekivanju njegova trećeg dolaska koji uključuje četiri odredišta putovanja. Naime, događaji ovog njegovog pohoda neće biti vezani uz jedno ili dva mjesta, već uz četiri, pa je opravdano očekivati da će se sada u vatru narodnog oduševljenja sliti četiri plamena, zapaljena u Rijeci, Dubrovniku, Osijeku i Zadru.

Što je ostalo poslije prethodna dva Papina pohoda? »Ostala je lijepa uspomena i naš 'hrvatski katolički ponos', zapisao je poslije drugog posjeta naš ugledni katolički mislilac i pastoralni analitičar Bono Zvonimir Šagi. No, on se nije pomirio s takvim rezultatom Papinog puta pa je ispisao više stranica da tako potvrdi svoju tvrdnju: »Mi se vjernici trebamo zapitati može li Crkva, i na koji način, pastoralno iskoristiti Papin pohod ne samo za unutaraju vjerničku obnovu u crkvenoj zajednici, nego i za djelotvoran duhovno-etički utjecaj na procese koji se događaju u društvu – na području odgoja, kulture, gospodarstva, politike.¹« Kakve su to zadaće nametnuli Crkvi u Hrvata posjeti Svetog Oca? Naravno, u ovoj reviji opravdana je riječ o zadaćama pastoralnog sadržaja. Već sama priprava na Papine dolaske predstavljala je pastoralni zadatak jer je zahtijevala ne samo organizacijsku već i duhovnu pripravu. Pohodi su pak izazvali silna hodočasnička kretanja koja su nametnula Crkvi u nas nesvakidašnje zadaće, ali su urodili osobitim duhovnim zaletom koji je sam po sebi bio prikladno polazište i nadahnuće za nove pastoralne zadaće po završetku tih pohoda. Te nove zadaće našoj Crkvi zacrtala je sveukupnost zbivanja koju su izazvali Papini pohodi koji su uzgibali vjernički narod, pobudili njegovo zanimanje za osobu i zadaću Svetoga Oca, obnovili svijest o vjerničkom jedinstvu i ulozi Crkve u sadašnjem trenutku narodne povijesti. No, njegove

* Autor članka je franjevac Reda male braće, profesor crkvene povijesti na Teologiji u Rijeci.

su poruke bile više od poticaja, bile su zahtjev za nove iskorake u djelovanju i životu naše Crkve. Je li to doista bilo tako?

1. Papini posjeti kao pastoralni događaji

Naučili smo se razlikovati dva razloga i dva sadržaja u Papinim pohodima različitim zemljama: pastoralni i državni. Za njegovih posjeta Hrvatskoj ti sadržaji su se međusobno ispreplitali, kao što su se ispreplitali i Papini susreti s vjernicima, crkvenim dostojanstvenicima i predstavnicima državne vlasti. U javnosti ipak nije bilo dvojbe o tome je li Papa u oba posjeta Hrvatskoj prije svega želio podržati vjernički narod, samu Crkvu u Hrvata, ili je želio obaviti posjet na državnoj razini. Sredstva društvenog priopćavanja su to potvrdila, premda nisu skrivala njegove susrete s državniciima ni prešućivala riječi koje je upravljao njima i koje su oni upravljali njemu. Izvještaji medija su tu i tamo pokušali naglasiti da Papini posjeti služe i promociji pojedinih političara ili političkih stranaka, ali su konačno ostali nedovoljno uvjerljivi. Stoga je izvan dvojbe opravdan govor o Papinim društveno-političkim gestama kao i o socijalno-etičkim pobudama, ali je neupitan cilj Papinih posjeta bio »potaknuti narod na sveopću duhovnu i moralnu obnovu u svjetlu evanđelja« (B.Z. Šagi).

Prvi Papin posjet dogodio se još u vrijeme Domo-vinskog rata, kada je dio Hrvatske bio pod srpskom okupacijom. Hrvatska je tada već bila priznata država koja se tek oslobodila dugotrajnog komunističkog režima. Nema sumnje da je taj Papin posjet potvrdio njezinu političku samostalnost. Stoga se tada ni najodgovorniji ljudi naše Crkve nisu ustručavali naglašavati političku dimenziju Papinog pohoda. Kardinal Franjo Kuharić je u više navrata isticao nacionalnu slobodu, državno osamostaljenje, nametnuti rat i njegove žrtve: »Naša sloboda je otvorila vrata Vašem blagoslovljenom pohodu u Hrvatsku«, a nije mogao prešutjeti da se Hrvatsku još uvijek muče »patnje stotina tisuća prognanih iz svojih domova; patnje tisuća ranjenih, trpljenja bolesnih i tjeskobe siromašnih, nezaposlenih, nemoćnih«. Jasno je naznačio kako gleda na Papin dolazak u Hrvatsku, riječima: »Sveti Oče, dolazite kao milosrdni Samaritanac ranjenoj Crkvi i našoj ranjenoj Domovini. Zalijte rane uljem Evanđelja!«²

Naravno, i političari su Papin dolazak u Hrvatsku iskoristili da istaknu kako je upravo on stao »u zaštitu napadnutog hrvatskog naroda u njegovoj težnji da ostvari svoje pravo na slobodu i suverenost«, a priznanjem države priznao narodu pravo na samostalnu i suverenu državu, u okviru demokratskog međunarodnog poretka.³ Hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman je stoga Papin pohod ocijenio kao jedan »od najsretnijih trenutaka hrvatskog naroda u njegovoj povijesti«. Upravo je on u Papinim govorima za tog pohoda Hrvatskoj prepoznao poticaj ostvarenju »zemaljskog blagostanja u hrvatskoj državi i hrvatskom narodu«, ali nije prečuo ni one riječi koje su se mogle isključivo razumjeti kao »temelj istine i kršćanskog poslanja, kao poticaj ostvarenju mira, zahvalnosti i morala, ljudskih prava...«. ⁴ Bio je to, dakle, trijezan i odmjeran komentar Papinih gesti i riječi, bez neopravdanog politiziranja. Za drugog Papinog posjeta, 1998., bilo je još manje razloga za političke interpretacije njegovih nastupa i govora jer se dogodio u vremenu kada je hrvatska država riješila najvažnija pitanja svoje samostalnosti; integrirala je, naime, u svoj sastav cjelokupni teritorij i započela proces povratka prognanika. Ipak se tada, uglavnom izvan Hrvatske, digla politički intonirana galama zbog Papine odluke da kod tog posjeta proglasi blaženim kardinala Alojzija Stepinca.

Naša Crkva nije ni za prvog ni za drugog Papinog posjeta pokazivala zabrinutost da bi se ti posjeti mogli tumačiti drukčije nego kao pastoralni događaji. Nikome u Crkvi nije padalo na pamet da dvoji u njihovu pastoralnu narav, ali, na žalost, mnogi u samoj Crkvi doživjeli su Papine pohode u Hrvatskoj samo kao jedinstvene događaje, koji ih ipak nisu potakli na razmišljanje o tome što poduzeti poslije njih i kako iskoristiti njihov pozitivan odjek te ga pretočiti u naboj za život i djelovanje same Crkve. Doista se ne može ni po čem zaključiti da je naša Crkva pravovremeno iskoristila učinke Papinih posjeta, jer nije pripremila pastoralne nacрте kojima bi sadržaj bio što i kako valja Crkva djelovati poslije njih. Zašto se to nije dogodilo? Možda smo previše vremena i energije potrošili na samu pripremu i sudjelovanje u zbivanjima Papinih pohoda? Možda je prevladalo uvjerenje da je dovoljno bilo čuti govore Svetog Oca i prepustiti svakome vjerniku da te poruke sam usvoji po vlastitoj mjeri? Istina, Papini govori su bili svakome pristupačni putem tiska pa su ih svećenici i ostali pastoralni djelatnici mogli pretočiti u vlastite pastoralne zadaće, štoviše i u programe, ali nema znakova da se to dogodilo. Nešto slično se zbilo nakon posjeta Svetog Oca 1996. susjednoj Sloveniji. Pastoralni ured Ljubljanske nadbiskupije je, naime, razaslao svećenima upitnik u kojem su mogli izraziti svoj sud o pastoralnoj i

tehničkoj pripravi na sam Papin dolazak, zatim i o organizaciji njegovog boravka, a također predložiti što bi trebalo poduzeti u toj nadbiskupiji poslije Papina posjeta. Prema primljenim odgovorima može se zaključiti da su gotovo svi ispitanici bili uvjereni da je Papin pohod bio pastoralno koristan, ali većina nije pokazala zanimanje za nacrt pastoralnih smjernica kojima bi bio cilj utvrditi odjek Papinih poruka i ugraditi ih u pastoralni program koji bi pastoralne djelatnike obvezivao na dodatne akcije.⁵ Naša Crkva nije provela slično ispitivanje ni poslije prvog ni poslije drugog pohoda Svetog Oca Hrvatskoj. Možda su odgovorni u Crkvi u nas bili sigurni da bi ispitivanje izazvalo slične odgovore kakve su dali svećenici ljubljanske nadbiskupije pa ih nisu ni željeli čuti. Možda nikome nije ni palo na pamet da se učini tako nešto?

2. Papini govori kao pastoralni poticaji

Papini govori nisu dopustili da vrijeme izbriše spomen na njegove pohode. Već pri samom dolasku 1994. u Hrvatsku Papa se predstavio kao »hodočasnik mira« jer je odmah naglasio: »Danas sam ovdje, u zemlji Hrvata, kao goloruki hodočasnik Evanđelja, koje je navještaj ljubavi, sloge i mira.« Političarima je rekao da »se Sveta Stolica nastavlja zalagati za svladavanje postojećih napetosti i za uspostavu pravde i mira na cijelom Balkanu.« No, u više navrata se obraćao vjernicima pozivom da rade na uspostavi mira jer »to je dužnost svakog vjernika«. Ohrabrivao ih je da prionu uz tu zadaću jer »mir je uvijek moguć, ako ga se iskreno želi« i valja ga »isprositi od Gospodina«. Jasnو je zahtijevao da hrvatski kršćani prionu uz promicanje »kulture mira, koja se nadahnjuje osjećajima snošljivosti i opće solidarnosti« koja »ne odbacuje zdravo domoljublje« i zna »da se rane uzrokovane mržnjom ne liječe zlopamćenjem, nego lijekom strpljenja i melemom oprosta; oprosta koji valja tražiti i dati«. Svećenicima je naznačio pastoralni zadatak riječima: »Vaša je hitna dužnost... Pomiriti ljude s Bogom i čovjeka s čovjekom!«

Hvalio je hrvatsko domoljublje jer je ono potaknuto »razumljivim osjećajima ljubavi prema vlastitim korijenima«, ali je naglasio da iz kršćaninovih riječi i postupaka treba uvijek zračiti »jasno uvjerenje da su svi ljudi, pripadali oni bilo kojem narodu ili etničkoj grupi, sinovi istog Oca koji je na nebesima«. Nije se ustručavao moliti: »Spasi, Gospodine, svoj narod koji živi u Hrvatskoj; spasi narode na Balkanskom poluotoku i sve one koji u bilo kojem kraju zemlje traže mir.« Štoviše, nije pozivao samo na mir, već i na praštanje: »Ako je sjećanje zakon povijesti, oprostenje je snaga Božja, snaga Kristova koji djeluje u događajima i ljudi-

ma. Nikada nemojte zaboraviti da vjera pokazuje svoju plodnost kada je u stanju podržavati inicijative dobrote, snošljivosti, opraštanja. Oprostiti znači osloboditi srce osjećaja osvete koja nije spojiva s izgradnjom kulture ljubavi u kojoj sudjeluje svojim doprinosom svaki čovjek dobre volje.«⁶

Vrijeme prije Papinog drugog dolaska bilo je vrijeme vrijednih pokušaja podsjetiti i aktualizirati poruke njegovog prvog pohoda. Upravo je tada naglašeno da se Papa 1994. predstavio kao »hodočasnik mira«,⁷ pa je s pažnjom prihvaćeno njegovo novo predstavljanje da dolazi kao »hodočasnik Evanđelja slijedeći stope prvih svjedoka vjere«, s ciljem ubrati plodove »hrabrog svjedočanstva što su ga pružali Pastiri i vjernici sve od prvih stoljeća kršćanstva«, a napose »u najnovije vrijeme, u doba strašnoga komunističkog progona«. Središnji događaj drugog Papinog dolaska u Hrvatsku bio je proglašenje blaženim kardinala Alojzija Stepinca - 3. listopada 1998. u Mariji Bistrici. Papa je tada posvjedočio da se, »podnijevši u svojem tijelu i duhu okrutnosti komunističkog sustava... kardinal Alojzije Stepinac sada povjerava sjećanju svojih sunarodnjaka s blistavim znamenjima mučeništva«, i to zato da i nadalje bude svojem narodu »svojevrsni kompas da bi se znao orijentirati« prema glavnim točkama kršćanskog puta, a to su: vjera u Boga, poštivanje čovjeka, ljubav prema svima, sve do praštanja, i jedinstvo s Crkvom. Već za prvog pohoda Papa je pozvao vjernike na »novu evangelizaciju«. Za drugog pohoda je govorio o novoj evangelizaciji, izričito pozivajući vjernike na djelotvorno svjedočenje Krista, i to svatko u sredini u kojoj živi i radi i prema primljenim darovima, karizmama. Sve je građane pozvao na osobitu moralnu obnovu potičući ih da daju »novo lice svojoj domovini«, posebno na planu etike i morala hrvatskoga društva koje je u zadnjim desetljećima bilo dekadentno zbog vladajućeg totalitarizma i neposrednih ratnih zbivanja. Pozvao je također na »ulaganje u odgoj novih naraštaja jer je ono ulaganje u budućnost Crkve i nacije«. Stoga valja »pomagati mladež da se, svladavajući u svjetlu Evanđelja teškoće na koje nailazi u svojem ljudskom i duhovnom sazrijevanju, uključi u Crkvu i društvo«. ⁸

3. Konkretna pastoralna zadaća

Papine poruke ni kod prvoga ni kod drugog pohoda nitko nije osporavao, ali osim pljeska nisu naišle na mnogo više, premda su neki naši biskupi pokazali izrazito dobru volju pretočiti Papine poruke u život. Poslije drugoga pohoda biskup Josip Mrzljak je rekao: »Dolazak Pape velik je događaj za sve nas, i za Crkvu i za narod. No, najvažnija nam stvar tek predstoji, jer je sam događaj dolaska Pape u Hrvatsku sada – prošlost. Imamo napi-

sane govore, dokumente. Ali, glavno je pitanje: koliko ćemo mi slušati Papu? Velika Stepinčeva vrlina bila je poslušnost Svetome Ocu i Rimu. Međutim, od nas sada traži drukčija poslušnost Papi, jer nas nitko ne želi odalečiti od Rima.«⁹ U ovoj reviji, *Vjesniku Đakovačke i Srijemske biskupije*, netko je brižljivo analitički predstavio sadržaj Papinih poruka za vrijeme drugoga njegova pohoda Hrvatskoj, zatim je izričito naglasio koje je zadaće Papa stavio pred društvo i pred Crkvu u nas, čak i zadaće koje je namijenio europskoj i međunarodnoj zajednici. Taj je pastoralni analitičar brižljivo zapisao koje zadaće je Papa namijenio našoj Crkvi u cjelini, samim biskupima, svećenicima, crkvenim udrugama i pokretima, vjeroučiteljima i mladim vjernicima. U toj analizi posebno su istaknute obveze koje proizlaze iz riječi naših državnika i naših biskupa u govorima pred Papom, a na kraju su spomenuta i Papina zapažanja o crkvenom i društvenom životu u Hrvatskoj.¹⁰ Vodstvo naše Crkve, čini se, nije iskoristilo ponuđenu analizu za pisanje adekvatnog pastoralnog programa, premda je u njoj jasno istaknuto na koje nas je zadaće pozvao Sveti Otac.

Isto se dogodilo i s promišljanjima Bone Zvonimira Šagija. Ni ona nitko nije prihvatio kao polazište za pretvaranje Papinih poruka u pastoralne smjernice za pastoralne djelatnike naše Crkve. On je jasno pozvao na potrebu »racionalizacije spektakla« masovnih susreta sa Svetim Ocem i pozvao da se njegov pohod promotri s tri motrišta: službeno-crkvenog, pučkog i političkog, naglasivši da će »isticanje duhovnih elemenata cjelokupnog doživljaja s usmjerenjem na pastoralne ciljeve« bitno utjecati »na onu pučku, narodnu recepciju«. Šagi je očito htio potaknuti naše biskupe da kompetentnima povjere zadaću izrade pastoralnog programa koji će biti u funkciji realizacije Papinih poruka. Čak je napisao da taj program »treba poći od smjernica što su ih naši biskupi bili dali za samu pripravu cijelog događaja« jer su oni »kao program priprave (na Papin dolazak) iznijeli točke koje zapravo treba shvatiti kao odrednice dugoročne pastoralne strategije naše Crkve za budućnost.« Šagi je čak predložio da taj pastoralni program ima dvije sastavnice: spomenute biskupske odrednice i Papine govore. Sam je u tri točke sazeo obje sastavnice: »1. duhovna prosudba katoličke povijesti gledana kroz likove svetaca – *povijesne teme*; poslanje Crkve u sadašnjosti hrvatskog naroda – *socijalno-etičke teme*; 3. *odgovornost za novu evangelizaciju svake sredine u kojoj kršćani djeluju* kao glavni zadatak za budućnost«, koji svakako obuhvaća »ekumenizam i dijalog u religijskom, svjetonazorskom i civilizacijskom pluralizmu«. ¹¹

Pastoralne smjernice koje je formulirao Šagi nisu nipošto ni danas izgubile vrijednost polazišta za

utvrđivanje odrednica pastoralne strategije naše Crkve. On ih je sabrao iz Papinih govora i razvrstao po spomenutim točkama, a svoj apel je zaključio: »I na kraju, ako uzmemo da iz ovog radosnog događanja (Papinog pohoda) kao glavni zadatak proizlazi *obnovljeno propovijedanje evanđelja*, potrebno je upozoriti na tri najvažnija imperativa kao pretpostavke da Crkva u ovom času može izvršiti taj svoj glavni zadatak.« To su: 1. »preispitati mjesto, kvalitetu i mjeru domoljublja/rodoljublja u katoličkoj duhovnosti kako se ona nalazi u aktualnoj crkvenoj retorici...; 2. Kri-tički odnos prema povijesti, povijesnim događajima, ratovima, režimima i ličnostima... To je potrebno radi pomirenja i oprosta na koji smo pozvani; 3. Više socijalno orijentirati propovijedanje kršćanskog evanđeoskog morala...«¹²

Šagijev prijedlog nije našao odjeka i nije prihvaćen. Zar ga je bilo tako teško usvojiti i provesti? Očito je točna njegova konstatacija da je nama dosta »lijepa uspomena i naš 'hrvatski katolički ponos'«. Nema, naime, ni u magistralnom dokumentu *Pozvani na svetost* spomena Papinih poruka koje je uputio Hrvatima. Šteta, jer rad na prera-stanju tih poruka u pastoralne smjernice nije trebao započeti od ništice. U Hrvatskoj, naime, postoji Franjevački institut za kulturu mira (Split, Poljudsko šetalište 14), koji je izdanak sveopćeg franjevačkog ureda *Justitia et pax* (Pravda i mir). Taj Institut istražuje u ovim hrvatskim i bosansko-hercegovačkim uvjetima preduvjete za ekumenski i međureligijski dijalog, a bitno je upravljen odgoju za kulturu mira i rješavanje konflikata s drugim etničkim i religijskim zajednicama. Zar se tom Institutu nije mogla povjeriti zadaća raditi na odgoju za »pomirenje i oprost« u našim konkretnim okolnostima? Isto tako u Zagrebu djeluje, otkako je nadbiskup Josip Bozanić preuzeo vodstvo Zagrebačke nadbiskupije, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve. Premda se on trudi širiti poznavanje tog nauka govorom i knjigom, nije opravdano misliti da ne bi prihvatio i predvodio nastojanja kako »više socijalno orijentirati propovijedanje kršćanskog evanđeoskog morala«. Na kraju, zar se u Krašiću, rodnom mjestu bl. Alojzija Stepinca, ne stvara osobit memorijalni centar? Nije li on mogao postati žarište koje će organizirano »preispitati mjesto, kvalitetu i mjeru domoljublja/rodoljublja u katoličkoj duhovnosti« u nas?

Jednostavno rečeno: ima mnogo zauzetih ljudi i različitih vrijednih programa u našoj Crkvi koji, očito, nisu urali u tkivo same Crkve. Jednako je tako očito da je bilo vrlo malo onih u našoj u Crkvi koji su mislili da je nakon Papinih pohoda, kako reče biskup Mrzljak, »glavno... pitanje: koliko ćemo mi slušati Papu?«

4. Upravljenost pripreve za treći Papin pohod

Naši su biskupi u svojoj najavi trećeg Papinog dolaska naglasili da sveukupnost tog pohoda žele usmjeriti tako da se obistini njihova poruka: *Obitelj – put Crkve i naroda!* Oni očekuju da se priprava za treći susret hrvatskih katolika s Papom odvija u skladu s tim geslom. Naravno, sam Sveti Otac zna za taj naum najodgovornijih u našoj Crkvi i opravdano je pretpostaviti da će svojim govorima i svojim porukama podržati taj naum.

Budu li doista Papine poruke bile u skladu s najavom koju su geslu ovog trećeg Papinog dolaska u Hrvatsku iščekivanjima izrazili naši biskupi, tada ćemo opet biti pred zadaćom pretočiti i njegove poruke u pastoralne smjernice, i to tako da se one sliju u jedinstveni pastoralni program koji su već zacrtali naši biskupi kad su prije godinu dana odobrili *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*. Doista, na polju pastoralna obitelji u nas se mnogo učinilo i mnogo se čini već desetljećima. Spomenuti *Direktorij* želi da se radi još više, organiziranije, sustavnije, i to na sveukupnom području naše Crkve. Premda taj dokument ima i niz provedbenih pastoralnih uputa, a ne samo teološko-pastoralni sadržaj, ipak mu poruke Svetog Oca mogu dodati osobit naboj, veću mjeru uvjerenosti i obveze. Papine poruke o kršćanskoj obitelji mogu do te mjere podržati sam *Direktorij* da on u svijesti hrvatskih katolika zadobije pun autoritet samoga Svetoga Oca. Još i više, čar naših susreta s Papom može trajno opravdavati, podržavati i pratiti samu provedbu tog *Direktorija*.

Ali, i poslije ovog pohoda Svetog Oca ostat će otvoreno pitanje: jesu li naši susreti s njime za nas uspomene ili zadaće? ■

¹ B. Z. ŠAGI, *Sa svjetiljkom vjere u društvenoj zbilji*, KS, Zagreb, 1999, str. 335-368, ovdje 253.

² T. FILIPOVIĆ, *Papa u Hrvata*, Zagreb-Tomislavgrad, 1995, str. 41-45. 79-81.

³ *Ondje*, str. 19-23.

⁴ *Ondje*, str. 127.

⁵ P. KVATERNIK, *Naloge Cerkve na Slovenskem po pa-peževem obisku*, u: *Cerkev v sedanjem svetu* 30 (1996), br. 11-12, str. 219-225.

⁶ Z. FILIPOVIĆ, *Nav. dj.*, str. 31-33. 53-55. 89-93.

⁷ S. KUŠAR, *Hodočasnik mira*, na Internetu: www.papa.hr

⁸ IVAN PAVAO II., *Bit ćete mi svjedoci*, KS, Zagreb, 1998, str. 5-48.

⁹ Josip Mrzljak o Papinu posjetu, u: *Kana* 10 (1998), str. 17.

¹⁰ Drugi apostolski pohod Pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 11 (1998), str. 723-730.

¹¹ B. Z. ŠAGI, *Nav. dj.*, str. 345- 346.

¹² *Ondje*, str. 350.